

ΚΛΙΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ: ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Γιώργος Κλεφτάρας

ΜΕΡΟΣ Ι: ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΟ ΠΑΙΔΙ ΤΙ, ΓΙΑΤΙ ΚΑΙ ΠΩΣ

Κεφάλαιο 1

Το προβληματικό παιδί: Τι είναι

Το προβληματικό παιδί: Τι είναι

- Ποιες μορφές συμπεριφοράς είναι φυσιολογικές και ποιες όχι;
- Αν υπάρχουν κάποια ενδεικτικά σημάδια ή συμπτώματα ψυχικής διαταραχής.
- Η λέξη «προβληματικό» είναι **ασαφής** και **αόριστη**
- Συχνά συμβαίνει τα παιδιά που παραπέμπονται να μην είναι πράγματι προβληματικά.

- 1. Τι δεν είναι το προβληματικό παιδί.**
- 2. Δεν υπάρχει αυστηρός διαχωρισμός μεταξύ φυσιολογικής και παθολογικής συμπεριφοράς.**
- 3. Το προβληματικό παιδί δεν είναι θύμα κάποιας πνευματικής ή συναισθηματικής αρρώστιας.**

Παράδειγμα:

- Η Matsiliso ήταν ένα πανέξυπνο 12χρονο κορίτσι. Καθημερινά η κατάστασή της χειροτέρευε, γιατί αρνιόταν να φάει. Όταν τα έδιναν με το ζόρι φαγητό, έβαζε το δάχτυλο βαθιά μέσα στο στόμα και έκανε εμετό. Τη νύχτα αποσύνδεε τον ορό από τον οποίο τρεφόταν. Παρουσίαζε, λοιπόν, μια σοβαρή ψυχική διαταραχή που ονομάζεται «**νευρωσική ανορεξία**» και που οδηγεί ουσιαστικά στην αυτοκτονία.
- Τα αίτια αυτής της κατάστασης στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν πολλά, αλλά το κυριότερο ήταν ότι η ίδια η Matsiliso, όπως και οι γονείς της, είχαν την ακλόνητη πεποίθηση ότι είχε πέσει θύμα μαζικής επίκλησης του μάντη της φυλής. Πίστευε, λοιπόν, ότι θα τη δηλητηρίαζαν και αρνιόταν να φάει.

Οι αιτίες μιας προβληματικής συμπεριφοράς είναι πολλές.

- Υπάρχουν θεωρίες στην ψυχολογία που μιλάνε για εσωτερικές συναισθηματικές συγκρούσεις, για συμπλέγματα, για ένστικτα, για συμπλέγματα κατωτερότητας κ.λ.π.
- Οι θεωρίες αυτές έχουν αμφισβητηθεί έντονα, κυρίως γιατί δε λαμβάνουν υπόψη τους το περιβάλλον του παιδιού.
- Το παιδί όμως, όπως και κάθε άλλο άτομο, δεν μπορεί να κατανοηθεί έξω από το περιβάλλον του που είναι το σπίτι, το σχολείο, η γειτονιά, η παιδική χαρά.
- Το παιδί πρέπει να προσαρμοστεί σε όλα αυτά τα περιβάλλοντα και αυτό δεν είναι εύκολο, με αποτέλεσμα συχνά να δημιουργείται εσωτερική δυσφορία και άγχος.

4. Όλες οι αποκλίνουσες συμπεριφορές δεν είναι παθολογικές

- Το παιδί θεωρείται «προβληματικό», όταν αποτυγχάνει να συμπεριφερθεί σύμφωνα με τα γενικά πρότυπα γνωστικής, κοινωνικής ή ηθικής συμπεριφοράς.
- Τα πρότυπα αυτά λέγονται **νόρμες**.
- Τα κριτήρια για να καθορίσουμε αν μια συμπεριφορά είναι φυσιολογική ή όχι είναι αξιολογικά.
- Αλλάζουν από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή. Και στην ίδια ακόμη κοινωνία μπορεί να υπάρχει διαφωνία για το ποια είναι αποκλίνουσα ή μη συμπεριφορά.
- «Υπο-κουλτούρες» & «Χάσμα Γενεών».

5. Προσοχή στις προκαταλήψεις

- Ο καθένας μας έχει τις προκαταλήψεις και τις μεροληψίες του (λόγω ανατροφής, προσωπικότητας, εκπαίδευσης).
- Συχνά κάνουμε το λάθος να **εξισώνουμε τη φυσιολογική με τη μη ενοχλητική συμπεριφορά.**
- Οι δάσκαλοι αναφέρουν συνήθως ως προβλήματα:
 - Την επιθετική συμπεριφορά
 - Τη συμπεριφορά που διαταράσσει την καθημερινή εργασία στην τάξη
 - Τη συμπεριφορά που αντανακλά έλλειψη ενδιαφέροντος για τις διάφορες δραστηριότητες του σχολείου.

5. Προσοχή στις προκαταλήψεις

- Οι δάσκαλοι έχουν την τάση να ευνοούν και να ενθαρρύνουν τα παιδιά που έχουν την ίδια με αυτούς κοινωνική προέλευση (ομιλία, ντύσιμο, τρόποι, κ.λ.π.).
- Τα αγόρια έχουν περισσότερες πιθανότητες να χαρακτηριστούν «δυσπροσάρμοστα» από ό,τι τα κορίτσια.
- Οι πεπιοθήσεις των δασκάλων για το φυσιολογικό ομοιάζει πολύ με τα κοινωνικά πρότυπα για τη σωστή «κοριτσίστικη» συμπεριφορά και έχουν πολύ λιγότερη ομοιότητα με τα στερεότυπα για τη σωστή «αγορίστικη» συμπεριφορά
- Οι γυναίκες άθελά τους χρησιμοποιούν πρότυπα «γυναικείας» συμπεριφοράς.

6. Προσοχή στην ιδιοσυγκρασία των γονέων

- Οι **γονείς** διαφέρουν ως προς την ανεκτικότητα που μπορούν να δείξουν σε μια μορφή «κακής» συμπεριφοράς.
- Ο λόγος που παραπέμπεται ένα παιδί σε ψυχολόγο σχετίζεται στενά τόσο με το **χαρακτήρα των γονιών** του (αγχώδεις, ψύχραιμοι ή όχι, αν έχουν την ικανότητα να τα «πηγαίνουν καλά» με τα παιδιά τους κ.λ.π) όπως και με το αν όντως το παιδί έχει πρόβλημα.
- Επίσης **δάσκαλοι με ολιγόχρονη πείρα** θεωρούν τις ανεπιθύμητες ενέργειες των παιδιών σαν πολύ πιο σοβαρές από ό,τι δάσκαλοι με δέκα και περισσότερα χρόνια υπηρεσίας.

7. Η δυσπροσαρμοστία δεν εκδηλώνεται με τον ίδιο τρόπο στις διάφορες περιόδους ανάπτυξης

Παραδείγματα:

- Το κορίτσι που παρουσιάζει εκρήξεις οργής στην ηλικία των 2 ετών δεν είναι προβληματικό. Αν όμως αυτό συμβεί στα 11 χρόνια του και συχνά, τότε μπορεί να έχει πρόβλημα. Το ίδιο πρόβλημα μπορεί να εμφανιστεί διαφορετικά σε διαφορετικές αναπτυξιακές φάσεις.
- Ένα υπερενεργητικό παιδί στα 7 του χρόνια συχνά μπορεί να παρουσιάσει παθητικότητα στα 17 του.

8. Το προβληματικό παιδί δεν είναι προβληματικό σε όλους τους τομείς

- Όταν ένα παιδί αποκλίνει από το μέσο όρο, δε σημαίνει απαραίτητα ότι είναι προβληματικό.
- Ο «μέσος όρος» ή ο «μέσος άνθρωπος» ή το «μέσο παιδί» είναι τελικά μύθος.
- Ο όρος «**προβληματικό παιδί**» σημαίνει παιδί με κάποια ιδιαίτερα προβλήματα χωρίς προσδιορισμό αιτιών ή του γιατί το παιδί αντιμετωπίζει δυσκολίες.

9. Τι είναι το προβληματικό παιδί; Κριτήρια Καθορισμού

- Ο όρος «παιδιά με ψυχολογικά προβλήματα» περιλαμβάνει:
 - Προβλήματα σχέσεων με τους άλλους
 - Με τον εαυτό του
 - Δυσκολίες στη νοημοσύνη και στη σκέψη (νοητικές ανεπάρκειες, μαθησιακές δυσκολίες)
- Τόσο οι ψυχολογικές όσο και οι βιολογικές λειτουργίες είναι αναπόσπαστα αλληλένδετες.
- Για να καταλήξουμε για το τι πραγματικά είναι ένα άτομο, θα πρέπει να το μελετήσουμε σε όλες τις σημαντικές σχέσεις του.
- Παράδειγμα:
Ένα παιδί χαρακτηρίζεται «υπερεξαρτημένο» μόνο από τις γυναίκες δασκάλες του και όχι από τους άντρες δασκάλους του.

10. Η αρνητική χροιά του συνοδευτικού συναισθήματος

- Πολλά ψυχολογικά προβλήματα είναι είτε «διαταραχές του θυμικού» (συναισθηματικές διαταραχές), δηλαδή συμπεριφορές υψηλής θυμικής ισχύος (έντονα επιθετικές), είτε «συναισθηματικές ανεπάρκειες» (π.χ. τα παιδιά σχολικής ηλικίας που φέρονται σαν μωρά: γκρινιάζουν και κλαίνε πολύ...)
- ***Το τι είναι προβληματικό εξαρτάται πολύ και από αυτόν που το κρίνει.***
- Μπορούμε πάντως να πούμε ότι όποιο παιδί δεν συμπεριφέρεται με τρόπο ανάλογο προς την ηλικία του πιστεύεται ότι έχει ψυχολογικά προβλήματα.

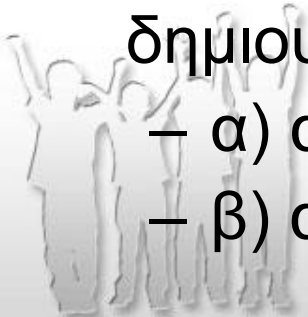
11. Η αδυναμία αποφυγής του συμπτώματος

- Πολλά προβλήματα της παιδικής ηλικίας έχουν έναν **καταναγκαστικό και παρορμητικό** χαρακτήρα.
- Πολλά παιδιά νιώθουν ότι κάτι τα εξαναγκάζει και τα ωθεί πιεστικά να φέρονται όπως φέρονται, χωρίς τα ίδια να το θέλουν και παρά το γεγονός ότι γνωρίζουν ότι αυτό θα προκαλέσει τη βίαιη αποδοκιμασία ή και τιμωρία από τους ενήλικες.
- Τα συναισθήματα είναι συνήθως αυτά που μας ενεργοποιούν και που είναι στενά συνδεδεμένα με τα κίνητρα των πράξεών μας.
- Τα κίνητρα μιας διαταραγμένης συμπεριφοράς είναι συνήθως για τους πολλούς ακατανόητα και παράξενα.
- Η συμπεριφορά, για να είναι φυσιολογική, πρέπει να είναι κατανοητή, να έχει συνέπεια και να μπορεί να ελεγχθεί. Διαφορετικά θεωρείται δυσπροσάρμοστη.

12. Οι δυσκολίες στην κοινωνική προσαρμογή

- Κάτω από την ηλικία των 3 μηνών το βρέφος είναι ανίκανο να βιώσει αληθινά συναισθήματα.
- Ζήλια, θυμός, αγάπη, ευχαρίστηση, προϋποθέτουν κοινωνική συνείδηση, δηλαδή τη συνειδητοποίηση του «εγώ» και των «άλλων».
- Το νεογέννητο αναπτύσσει βαθμιαία την κοινωνική συνείδηση μέσα από τις αλληλεπιδράσεις του με τα άλλα μέλη της οικογένειάς του.
- Στην περίπτωση μιας ελλιπούς κοινωνικής και συναισθηματικής ανάπτυξης, είναι δυνατόν να δημιουργηθούν ψυχολογικά προβλήματα:
 - α) αρνητική αυτοαντίληψη (ή αυτοεικόνα)
 - β) αρνητική αντίληψη των άλλων

12. Οι δυσκολίες στην κοινωνική προσαρμογή

- Η αυτοαντίληψη και η αντίληψη των άλλων, καθώς και οι σχέσεις που αναπτύσσει το παιδί με τους άλλους, είναι καθοριστικής σημασίας για το είδος της προσαρμογής που θα επιτύχει το παιδί στη ζωή του.

12. Οι δυσκολίες στην κοινωνική προσαρμογή

- Σε γενικές γραμμές οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένα παιδί είναι :
 - σχέσεις με αδέρφια
 - σχέσεις με άλλα παιδιά της ηλικίας του
 - σχέσεις με γονείς
 - σχέσεις με δασκάλους
 - το κυριότερο, σχέση με τον ίδιο του τον εαυτό, δηλαδή:
 - να γνωρίσει τον εαυτό του, τις ιδιαιτερότητές του, τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά του
 - να συνειδητοποιήσει τα ατομικά του όρια
 - να αξιοποιήσει τις δυνατότητές του
 - τελικά, να δει τον εαυτό του με τρόπο ρεαλιστικό και πραγματιστικό

13. Η απόκλιση από το μέσο φυσιολογικό: Στατιστικά Κριτήρια

Παράδειγμα:

- Οι μελέτες της ανθρωπολόγου **Margaret Mead** για δυο φυλές της Πολυνησίας δείχνουν πόσο τεράστιες είναι οι παραλλαγές σε ό,τι τουλάχιστον θεωρούμε «επιθυμητές ιδιότητες της διαγωγής και της συμπεριφοράς».
- Τα μέλη λοιπόν της φυλής Arapesch είναι ευγενικοί και φιλειρηνικοί άνθρωποι και ανάμεσά τους η διεκδικητική συμπεριφορά είναι τόσο σπάνια, ώστε να θεωρείται μη φυσιολογική. Αντίθετα, οι ιδιότητες της παθητικότητας και της ανιδιοτέλειας είναι ιδιαίτερα επιθυμητές. Από την αρχή της ζωής τους, λοιπόν, μαθαίνουν και διαπαιδαγωγούνται με τέτοιο τρόπο, ώστε αυτές οι ιδιότητες τελικά ενσωματώνονται στην προσωπικότητά τους.
- Τα μέλη, όμως, μιας άλλης φυλής, της Mundugumor, αντίθετα από τη φυλή Arapesch δίνουν μεγάλη αξία στη διεκδικητική συμπεριφορά και στην επιθετικότητα, ιδιότητες που ενθαρρύνονται συστηματικά από τη βρεφική ακόμη ηλικία. Καθώς το παιδί μεγαλώνει, οι ιδιότητες αυτές ενισχύονται σημαντικά από φιλοπόλεμα παιχνίδια και ενασχολήσεις.

13. Η απόκλιση από το μέσο φυσιολογικό: Στατιστικά Κριτήρια

- Ένα βασικό κριτήριο εκτίμησης της φυσιολογικής και μη συμπεριφοράς είναι το στατιστικό ή η στατιστική σπανιότητα.
- Φυσιολογική θεωρείται η συμπεριφορά που είναι σύστοιχη με αυτή της πλειοψηφίας του κοινωνικού συνόλου. Συνεπώς, μια συμπεριφορά που συναντάται σπάνια στο σύνολο του πληθυσμού δε θεωρείται φυσιολογική.
- Ένα μέσο – συνηθισμένο άτομο που δεν ξεχωρίζει από τα άλλα παιδιά της ηλικίας του είναι και φυσιολογικό.
- Παιδιά ιδιόρρυθμα και εκκεντρικά δεν είναι απαραίτητα προβληματικά.
- Πρέπει να στοχεύουμε στα πραγματικά προβληματικά χαρακτηριστικά και όχι στα **ιδιάζοντα** εκείνα χαρακτηριστικά που άλλωστε προσδίδουν μια γοητευτική ιδιαιτερότητα.

13. Η απόκλιση από το μέσο φυσιολογικό: Στατιστικά Κριτήρια

Στη μακροχρόνια έρευνα που έγινε στις Η.Π.Α για την ανάπτυξη των παιδιών διαπιστώθηκαν τα εξής:

- a. **Η προβληματική συμπεριφορά αλλάζει στις διάφορες ηλικίες.** Συνήθως οι προβληματικές συμπεριφορές εκδηλώνονται σε κάποια περίοδο και ύστερα ελαχιστοποιούνται ή και εξαφανίζονται τελείως.
- b. Προβλήματα, όπως η κακοδιαθεσία, η υπερβολική εξάρτηση, η μελαγχολία, **παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη διάρκεια.**
- c. **Προβλήματα που μειώνονται με την πάροδο του χρόνου** είναι: έλλειψη ελέγχου σφιγκτήρων, διαταραχές του λόγου, φόβοι, βύζαγμα αντίχειρα.

13. Η απόκλιση από το μέσο φυσιολογικό: Στατιστικά Κριτήρια

- d. **Προβλήματα που μειώνονται σε μεταγενέστερο μάλλον στάδιο και με βραδύτερο ρυθμό** είναι: υπερκινητικότητα, καταστροφική τάση και εκρήξεις θυμού (το 1/3 των αγοριών είχαν συχνές εκρήξεις θυμού στα 13 τους χρόνια)
- e. Προβλήματα, όπως ανορεξία και ψέματα, είναι πολύ συχνά στην αρχή της ζωής και ύστερα **περιορίζονται στο ελάχιστο**.
- f. Η **υπερβολική αναστολή και ο νευρωτισμός** είναι αρκετά συχνά γύρω ή πριν την είσοδο στο σχολείο. Στη συνέχεια μειώνονται και επανεμφανίζονται στην εφηβεία (π.χ. ταραγμένος ύπνος, εφιαλτικά όνειρα, σωματική ατολμία, διστακτικότητα, οξυθυμία, απαίτηση προσοχής από τους άλλους, υπερβολική εξάρτηση, μελαγχολία, ζήλια και στα αγόρια, ιδιοτροπίες στο φαγητό).

13. Η απόκλιση από το μέσο φυσιολογικό: Στατιστικά Κριτήρια

- Το μόνο ίσως πρόβλημα που γινόταν συστηματικά πιο έντονο με την πάροδο της ηλικίας ήταν η ονυχοφαγία, η οποία άρχιζε να μειώνεται σημαντικά μόνο προς το τέλος της εφηβείας.
- Τέλος, μεταξύ των προβλημάτων που είχαν μικρή ή και καμία απολύτως σχέση με την ηλικία ήταν η υπερευαισθησία.
- Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να έχουμε υπόψη μας αυτές τις νόρμες και τη σχέση τους με την ηλικία, όταν κάνουμε διάγνωση.
- Επίσης πρέπει να καθησυχάσουμε τους γονείς δεδομένου ότι τα περισσότερα παιδιά φυσιολογικά παρουσιάζουν προβλήματα που διαρκούν για κάποιο χρονικό διάστημα και στη συνέχεια εξαφανίζονται.

13. Η απόκλιση από το μέσο φυσιολογικό: Στατιστικά Κριτήρια

- Πολλά προβλήματα (όταν δεν αποδιοργανώνουν το παιδί και δεν είναι αταίριαστα με την ηλικία του) δε θα πρέπει να θεωρούνται ιδιαίτερα ή μοναδικά.
- Μπορούν να ξεπεραστούν, αν δοθεί μια πίστωση χρόνου και αν υπάρξει η σωστή αντιμετώπιση από τους γονείς.
- Κάτι άλλο που θα πρέπει επίσης να λαμβάνουμε υπόψη είναι **ο αριθμός συμπτωμάτων προβληματικής συμπεριφοράς που συνυπάρχουν στο ίδιο παιδί**. Όσο περισσότερα είναι τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα δυσπροσαρμοστίας ή διαταραχής στο παιδί.

14. Πότε πρέπει να ζητήσουμε τη βοήθεια του ειδικού

- Μετά από εξατομικευμένη εξέταση ο ψυχολόγος θα πρέπει να εξακριβώσει
 - κατά πόσο το παιδί προχωρεί στην αναπτυξιακή κλίμακα κανονικά ή όχι,
 - κατά πόσο η πρόοδος και
 - η γενική κατάσταση, ψυχική και σωματική, είναι προχωρημένη ή καθυστερημένη, σύστοιχη ή όχι προς την ηλικία του παιδιού.

Κατά περίπτωση, λοιπόν, θα αποφασίσει, **αξιολογώντας όλες τις πληροφορίες που έχει**, αν το παιδί χρειάζεται βοήθεια ή όχι.

14. Πότε πρέπει να ζητήσουμε τη βοήθεια του ειδικού

- Μερικά από τα ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν όσο το δυνατόν πληρέστερα είναι:
 - Είναι η συμπεριφορά του παιδιού κατάλληλη για την ηλικία, την ευφυΐα και τις κοινωνικές συνθήκες ζωής του. Μιλάμε για τις συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες (χώρα, τόπος, χρόνος...).
 - Έχει το περιβάλλον του παιδιού λογικές απαιτήσεις από αυτό; Μήπως οι προσδοκίες για το παιδί είναι εξωπραγματικές;

14. Πότε πρέπει να ζητήσουμε τη βοήθεια του ειδικού

- Το περιβάλλον ικανοποιεί τις βασικές ανάγκες του παιδιού; Γονείς και δάσκαλοι έχουν συχνά παράλογες απαιτήσεις από τα παιδιά. Πολλές φορές η συμπεριφορά του παιδιού είναι κάπως ασυνήθιστη ή ενοχλητική, επειδή η οικογένεια είναι μέχρι ενός βαθμού παθολογική. Σε αυτή, λοιπόν, την περίπτωση δεν έχουμε «προβληματικό παιδί» αλλά «προβληματική κατάσταση».
- Ποιες είναι οι συνέπειες (επιθυμητές ή ανεπιθύμητες) των παραπάνω ιδιοτήτων και τρόπων συμπεριφοράς του παιδιού;

Όλα τα παραπάνω είναι μερικά μόνο από τα κριτήρια που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη για την τελική απόφαση.

14. Πότε πρέπει να ζητήσουμε τη βοήθεια του ειδικού

- Υπάρχουν 3 χρήσιμοι πρακτικοί κανόνες, για να απαντήσουμε στο ερώτημα «ποιο είναι το προβληματικό παιδί;» και στο «πότε θα πρέπει να ζητηθεί η βοήθεια ενός ειδικού;»:
 1. Οι γονείς και οι δάσκαλοι θα πρέπει να ζητήσουν τη βοήθεια ενός ειδικού, **αν συνεχίζουν να προβληματίζονται για αρκετό χρονικό διάστημα** (μικρό ή μεγάλο) με τη συμπεριφορά του παιδιού.
 2. Θα πρέπει να ανησυχήσουμε περισσότερο, όταν **η συχνότητα, η ένταση και ο αριθμός των προβληματικών συμπεριφορών** κυμαίνονται σε υψηλά κατά τη γνώμη μας επίπεδα.

14. Πότε πρέπει να ζητήσουμε τη βοήθεια του ειδικού

3. Αν η σχέση με το παιδί (γονιών ή άλλων σημαντικών ενηλίκων) **οδηγείται διαρκώς σε τέτοιες συγκρούσεις και εντάσεις**, ώστε τον περισσότερο χρόνο που βρίσκονται μαζί του η ατμόσφαιρα να είναι βαριά και τεταμένη αντί ήρεμα να απολαμβάνουν ο ένας τη συντροφιά του άλλου.

 - Οι γονείς, οι δάσκαλοι, οι ενήλικες και οι ειδικοί που έχουν αναπτύξει την **ενσυναίσθηση** έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να καταλάβουν πότε κάτι δεν πάει καλά με το παιδί στον ψυχολογικό του κόσμο.

Κεφάλαιο 2

Το προβληματικό παιδί: Γιατί γίνεται

Γιατί μερικά παιδιά είναι ψυχικά πιο ευάλωτα και επιρρεπή στις ψυχικές διαταραχές;

1. Ο καθένας μας έχει τη δική του θεωρία για τα αίτια της προβληματικής συμπεριφοράς

- Προσπαθούμε να εξηγήσουμε την προβληματική συμπεριφορά βασιζόμενοι στις δικές μας προσωπικές εμπειρίες ή στο τι έχουμε ακούσει και διαβάσει ή ακόμη και σε προσωπικές μας θεωρίες για την ανθρώπινη φύση και ψυχοσύνθεση.

2. Αυτό-εκπληρούμενη προφητεία και προβληματική συμπεριφορά

- Ο καθένας από μας έχει αναπτύξει λίγο-πολύ τις δικές του θεωρίες που στην ψυχολογία ονομάζουμε «**υπολανθάνουσες θεωρίες**» (implicit theories) και στις οποίες βασιζόμαστε, για να προβλέψουμε τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονται οι άνθρωποι.
- Τι συμβαίνει όμως όταν αυτή η θεωρία είναι λανθασμένη;
- Όταν είμαστε γονείς, είναι φυσικό να αναπτύσσουμε τις θεωρίες μας και μπροστά στο παιδί μας, αν και αυτό φαίνεται και από τη στάση μας.
- Το παιδί τις ακούει και σιγά-σιγά αρχίζει να τις πιστεύει είτε ισχύουν είτε όχι.

3. Η έννοια του «γεμάτου όπλου» και της «σκανδάλης» που το εκπυρσοκροτεί.

Η περίπτωση του Γιώργου:

- Ο εννιάχρονος Γιώργος, μοναχοπαίδι, από γονείς σχετικά μεγάλης ηλικίας, αρνιόταν να πάει σχολείο και δε μιλούσε μα κανέναν άλλον παρά μόνο με τους γονείς του. Αυτό εμφανίστηκε μετά από κάποιες απειλές και εκφοβισμούς που του έκανε στο σχολείο ένας «παλικάράς» συμμαθητής του. Όλα αυτά μάλιστα συνέπεσαν με τη σοβαρή αρρώστια της γιαγιάς του.
- Ο Γιώργος ήταν στο σχολείο πάντα μοναχικός και συνεσταλμένος, αλλά μετά από όλα αυτά έγινε πολύ πιο δειλός και κλείστηκε στον εαυτό του. Ενώ μέχρι πρότινος στο σπίτι συμπεριφερόταν με υπεροψία, εξουσιαστικότητα και αυταρχικότητα (ήταν όπως έλεγε η μητέρα του «ένας αξιαγάπητος μικρός τύραννος»), τώρα ήταν χλωμός και κλαψιάρης και έδειχνε παθολογικό ενδιαφέρον για την υγεία της μητέρας του.

3. Η έννοια του «γεμάτου όπλου» και της «σκανδάλης» που το εκτυρσοκροτεί.

Η περίπτωση του Γιώργου:

- Κάθε πρωί παραπονιόταν για διάφορες αδιαθεσίες (νευροφυτικού τύπου) και ένιωθε πραγματικά τρόμο στην ιδέα ότι θα πήγαινε σχολείο. Η μητέρα του είχε φτάσει σε απόγνωση και δεν ήξερε τι να κάνει, για να αντιμετωπίσει τους φόβους και τα σωματικά συμπτώματα του μικρού Γιώργου που χειροτέρευαν φαινομενικά μέρα με την ημέρα. Τίποτα δεν μπορούσε να τον πείσει να επιστρέψει στο σχολείο.

3. Η έννοια του «γεμάτου όπλου» και της «σκανδάλης» που το εκπυρσοκροτεί.

- Κάποιος θα μπορούσε να πει πως ο Γιώργος προσποιείται, γιατί θέλει να περάσει το δικό του.
- Κάποιος άλλος πάλι θα έλεγε ότι για όλα φταίει το σχολείο και κυρίως το παιδί αυτό, ο «παλικάράς», που τον φόβισε τόσο πολύ.
- Αυτή η αιτιολόγηση είναι πιθανή και ίσως σωστή, έχει όμως το μειονέκτημα ότι είναι αρκετά επιφανειακή.

3. Η έννοια του «γεμάτου όπλου» και της «σκανδάλης» που το εκπυρσοκροτεί.

Οι ειδικοί που εξέτασαν τελικά το Γιώργο ανακάλυψαν ότι:

- Α) ο Γιώργος είχε παραχαϊδευτεί και «νταντευτεί» από μικρός και δεν μπορούσε να στηριχθεί στις δικές του δυνάμεις
- Β) η αδυναμία του αυτή να στηρίζεται στις δικές του δυνάμεις και να ξεπερνά δύσκολες καταστάσεις οφείλεται εν μέρει στις εγγενείς ιδιοσυγκρασιακές ιδιότητές του.
- Η σκανδάλη (αφορμή) προκαλεί εκπυρσοκρότηση μόνο στο ήδη γεμισμένο όπλο (προσωπικότητα Γιώργου και υπερευαίσθητη ιδιοσυγκρασία).
- Η αφορμή ήταν τόσο το επεισόδιο με τον «παλικάρά» συμμαθητή όσο και το γεγονός ότι η γιαγιά στο σπίτι την ίδια περίοδο ήταν άρρωστη.

4. Και οι ειδικοί διαφέρουν στις απόψεις τους

- Ο κάθε ψυχολόγος ανάλογα με την εκπαίδευση και τις ευαισθησίες του διαμορφώνει ένα δικό του θεωρητικό – φιλοσοφικό υπόβαθρο.
- Υπάρχουν πολλές διαφορετικές προσεγγίσεις στην ψυχολογία και αυτό είναι συχνά ενοχλητικό και αποστερητικό.
- Στην ψυχολογία, η ασάφεια και η αβεβαιότητα υπάρχουν σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι σε άλλες πιο παλιές επιστήμες.
- Οι ειδικοί δε διαφωνούν μόνο όσον αφορά τα αίτια αλλά και όσον αφορά την ενδεδειγμένη θεραπευτική αντιμετώπιση ενός προβλήματος.

5. Η προβληματική συμπεριφορά είναι πολυπαραγοντικής αιτιολογίας

- Ο άνθρωπος είναι ένα πολύπλοκο ον και το ίδιο πρόβλημα μπορεί να οφείλεται σε διαφορετικά αίτια.
- Ο εντοπισμός αιτιωδών σχέσεων στην ανθρώπινη συμπεριφορά είναι εξαιρετικά δύσκολος και υπόκειται σε λάθη.
- Ανόμοιοι αιτιολογικοί παράγοντες μπορεί να απολήξουν σε παρόμοιες μορφές συμπεριφοράς στα παιδιά.
- Από την άλλη μεριά, όμοιες συνθήκες μπορεί να οδηγήσουν σε ανόμοιες μορφές συμπεριφοράς στα διάφορα παιδιά που μεγαλώνουν κάτω από τις παρόμοιες αυτές επιδράσεις.

5.1 Ανόμοια αίτια μπορεί να προκαλέσουν όμοια αποτελέσματα

Περίπτωση 1η

- Ο Κώστας, μοναχοπαίδι, μεγάλωσε σε απομόνωση στην Αφρική, όπου ο πατέρας εργαζόταν ως γιατρός και ιεραπόστολος. Όταν επέστρεψαν στην Ευρώπη, το παιδί είχε πια μεγαλώσει και έπρεπε να πάει στο σχολείο, αλλά δεν ήξερε πώς να αντιμετωπίσει άλλα παιδιά en masse. Συμπεριφερόταν και μιλούσε κάπως διαφορετικά (κυρίως λόγω της αμηχανίας του), με αποτέλεσμα τα άλλα παιδιά να τον πειράζουν και να τον κοροϊδεύουν. Λίγο καιρό μετά παρουσίασε υπερβολικό φόβο κάθε φορά που θα πήγαινε σε πάρτι ή που θα έπρεπε να πάρει μέρος σε εκδηλώσεις όπου θα ερχόταν σε επαφή με άλλα παιδιά.
- Στη προκειμένη περίπτωση το παιδί αυτό έζησε στα πρώτα χρόνια της ζωής του σε κοινωνική απομόνωση και έτσι δεν απέκτησε βασικές κοινωνικές δεξιότητες, δηλαδή τι πρέπει να πει και να κάνει, όταν είχε να αντιμετωπίσει άλλα πρόσωπα. Συχνά τα παιδιά μαθαίνουν, μέσω της δοκιμής και της πλάνης, τις προσαρμοστικές τους στρατηγικές εντελώς ευκαιριακά. Μαθαίνουν δηλαδή πώς να αντιμετωπίζουν τα πειράγματα των άλλων. Αυτή του η «αδεξιότητα» στις διαπροσωπικές του σχέσεις μετατράπηκε σε φόβο, σε κοινωνικό άγχος.

5.1 Ανόμοια αίτια μπορεί να προκαλέσουν όμοια αποτελέσματα

Περίπτωση 2η

- Η Ιωάννα, ευαίσθητη και αγχώδης από τη γέννησή της, είχε γονείς ντροπαλούς και εσωστρεφείς. Μην μπορώντας να μάθει τις βασικές κοινωνικές δεξιότητες μιμούμενοι τους γονείς της, ανέπτυξε μια έντονη υπερευαισθησία προς τις διάφορες κοινωνικές περιφρονήσεις των συμπαικτών της (οι οποίοι είχαν εκλάβει την κοινωνική της δειλία ως σνομπάρισμα και ακατάδεκτη συμπεριφορά εκ μέρους της). Τελικά η Ιωάννα, καθώς ήταν και η ίδια σε σύγχυση, αισθανόταν κατωτερότητα και συνεπώς εντάθηκε ο φόβος της για τους άλλους ανθρώπους.

5.1 Ανόμοια αίτια μπορεί να προκαλέσουν όμοια αποτελέσματα

Περίπτωση 3η

- Ο Θωμάς είχε γονείς αδιάφορους και απορριπτικούς, που έδειχναν με ποικίλους τρόπους την απόρριψή τους, κυρίως ταπεινωτικά και εκφοβιστικά. Κατέληξε λοιπόν να αναπτύξει συναισθήματα εχθρότητας, τη οποία ο ίδιος δεν μπορούσε να αντέξει. Κάθε φορά που αισθανόταν εχθρότητα, ένιωθε πολύ άγχος, γιατί στο παρελθόν είχε τιμωρηθεί σκληρά από τους γονείς του για εκδηλώσεις επιθετικότητας.

5.1 Ανόμοια αίτια μπορεί να προκαλέσουν όμοια αποτελέσματα

- Στα παραπάνω παραδείγματα βλέπουμε ότι το κοινωνικό άγχος μπορεί να προέλθει από 3 διαφορετικές αιτίες:
 - Πρώιμη κοινωνική απομόνωση
 - Απουσία κατάλληλων προτύπων για μίμηση
 - Απορριπτικοί γονείς

5.2 Όμοια αίτια μπορεί να προκαλέσουν ανόμοια αποτελέσματα

Παράδειγμα:

- Ο ερχομός ενός νέου παιδιού στην οικογένεια μπορεί να προκαλέσει ποικίλες αναστατώσεις στο «εκθρονισμένο παιδί» (παλινδρόμηση σε μπεμπεδίστικη συμπεριφορά, να θέλει συνεχώς να το έχουν αγκαλιά, ενούρηση...).
- Σε μια άλλη, όμως, οικογένεια μπορεί να προκαλέσει μια εντελώς διαφορετική σειρά αντιδράσεων (να θέλει να βοηθάει στην περιποίηση του μωρού, να αναλαμβάνει δουλειές στο σπίτι, ενίσχυση υπευθυνότητας...)
- Τέλος, σε ένα τρίτο παιδί μπορεί να απολήξει σε μια εντελώς φυσιολογική συμπεριφορά.

6. Η διακρίβωση αιτιωδών σχέσεων: πειραματική μέθοδος

- «Επιστημονική μέθοδος»: οι παράγοντες που υποπτευόμαστε ότι είναι υπεύθυνοι για την προβληματική συμπεριφορά αποτελούν τις ανεξάρτητες μεταβλητές και η προβληματική συμπεριφορά την εξαρτημένη μεταβλητή...
- Πολλές φορές είναι δύσκολο ή και αδύνατο να αναπαραχθούν κάτω από πειραματικές συνθήκες.
- Μερικές φορές το πρόβλημα που εμφανίζεται έχει να κάνει με τη δεοντολογία, όταν π.χ. χρησιμοποιούμε ανθρώπους ως υποκείμενα.
- Απλές δημοσκοπήσεις ή εργαστηριακές έρευνες, που όμως γίνονται σε επιλεγμένα κλινικά δείγματα.
- Συχνές μέθοδοι στατιστικής που χρησιμοποιούνται είναι οι συνάφειες και οι δείκτες συμμεταβολής και όχι αυστηρώς ελεγχόμενα πειραματικά δεδομένα.

7. Προσωπικότητα και προβληματική συμπεριφορά: ορισμένες αιτιώδεις σχέσεις

- Είναι γενικά γνωστό ότι ορισμένα χαρακτηριστικά προσωπικότητας συσχετίζονται με ορισμένα είδη ψυχολογικών προβλημάτων.
- Η προσωπικότητα και η ιδιοσυγκρασία του παιδιού διαδραματίζουν ένα πολύ σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή του παιδιού.

7.1 Δυο διαστάσεις της προσωπικότητας: «Εξωστρέφεια- Εσωστρέφεια» και Νευρωτισμός

- Σύμφωνα με τις έρευνες του Eysenck υπάρχουν 3 βασικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας που συνδυάζονται διαφορετικά στο κάθε άτομο: η εξωστρέφεια, η εσωστρέφεια και ο νευρωτισμός (ή αλλιώς υπερευαισθησία ή θυμική αστάθεια).
- Ο εξωστρεφής τύπος: κοινωνικός, νιώθει έντονη την ανάγκη να μιλάει σε άλλους ανθρώπους και δεν του αρέσει να διαβάζει ή να μελετάει. Αναζητά τις έντονες συγκινήσεις, ρισκάρει, είναι αυθόρμητος, ενεργεί παρορμητικά, είναι χαρωπός, ξέγνοιαστος, κάνει φάρσες, αγαπάει τις αλλαγές, έχει για όλα μια έτοιμη απάντηση, συνήθως αισιόδοξος, γελάει πολύ και του αρέσει η κίνηση και η δράση. Τείνει να γίνεται επιθετικός και χάνει την ψυχραιμία του εύκολα.

7.1 Δυο διαστάσεις της προσωπικότητας: «Εξωστρέφεια- Εσωστρέφεια» και Νευρωτισμός

- Ο εσωστρεφής τύπος από την άλλη μεριά είναι ντροπαλός, συνεσταλμένος, ήσυχος, αποτραβηγμένος, κλείνεται στον εαυτό του και νιώθει πιο ευχαριστημένος όταν διαβάζει παρά όταν βρίσκεται ανάμεσα σε ανθρώπους γενικά.
- Προγραμματίζει ό,τι κάνει καιρό πριν και είναι προσεκτικός, επιφυλακτικός παρά παρορμητικός. Αποφεύγει τις έντονες συγκινήσεις, αντιμετωπίζει με σοβαρότητα τα θέματα της καθημερινής ζωής και προτιμά ένα καλά οργανωμένο τρόπο ζωής.
- Καταφέρνει να αυτοκυριαρχείται και να ελέγχει τα συναισθήματά του. Δεν είναι επιθετικός ούτε οξύθυμος (θερμόαιμος). Είναι πιο αξιόπιστος και πιο απαισιόδοξος από τον εξωστρεφή. Δίνει μεγαλύτερη έμφαση στις ηθικές αξίες και στη δεοντολογία.

7.1 Δυο διαστάσεις της προσωπικότητας: «Εξωστρέφεια- Εσωστρέφεια» και Νευρωτισμός

- Ο τρόπος που περιγράψαμε τους δυο αυτούς τύπους χαρακτηρίζει ένα άτομο που είναι αμιγώς εσωστρεφές ή εξωστρεφές.
- Υπάρχουν όμως όλες οι ενδιάμεσες διαβαθμίσεις, δηλαδή οι μεικτοί τύποι.
- Μπορούμε δηλαδή να το δούμε σαν ένα συνεχές:

Εσωστρέφεια -----Εξωστρέφεια

7.1 Δυο διαστάσεις της προσωπικότητας: «Εξωστρέφεια- Εσωστρέφεια» και Νευρωτισμός

- Αυτές οι τυπολογικές διαφοροποιήσεις της προσωπικότητας πιστεύεται ότι είναι αποτέλεσμα της επίδρασης τόσο γενετικών όσο και περιβαλλοντικών παραγόντων.
- Φαίνεται ότι υπάρχουν **διαφορές σε ορισμένες νευρολογικές λειτουργίες στον εγκέφαλο**, οι οποίες ελέγχουν ορισμένα γνωρίσματα της συμπεριφοράς του εξωστρεφούς και του εσωστρεφούς.
- Έτσι λόγω της ιδιοσυγκρασίας τους ορισμένα άτομα έχουν περισσότερο ευαίσθητο ή ανενεργό νευρικό σύστημα σε σύγκριση με άλλα.
- Αυτό έχει επιβεβαιωθεί και πειραματικά με απλούς ή ιδανικούς διδύμους.

7.1 Δυο διαστάσεις της προσωπικότητας: «Εξωστρέφεια- Εσωστρέφεια» και Νευρωτισμός

- Βέβαια, και το περιβάλλον φαίνεται ότι ασκεί την επίδρασή του από πολύ νωρίς.
- Έτσι οι ευχάριστες κοινωνικές εμπειρίες ενθαρρύνουν το άτομο στο να τις αποζητά, ενώ αντίθετα οι δυσάρεστες κοινωνικές εμπειρίες αποθαρρύνουν το άτομο από τις κοινωνικές επαφές.
- Λόγω της **ευπλαστότητάς** τους τα παιδιά στα πρώτα χρόνια της ζωής τους μπορούν να εξελιχθούν σε κοινωνικά, ακοινωνήτα ή αντικοινωνικά σχετικά ευκολότερα παρά αργότερα στη ζωή τους.

7.1 Δυο διαστάσεις της προσωπικότητας: «Εξωστρέφεια- Εσωστρέφεια» και Νευρωτισμός

- **Νευρωτισμός:** χαρακτηρίζεται από τη μεγάλη συναισθηματική αστάθεια και ένταση.
- Παιδιά με μεγάλο βαθμό νευρωτισμού εκδηλώνονται ως «νευρικά», «ντροπαλά», «συναισθηματικά», «πολύ ανήσυχα»...
- Τέτοια παιδιά τείνουν να είναι ανυπόμονα, ανήσυχα, δυστυχισμένα, εγωκεντρικά, άτομα που διεγείρονται και ερεθίζονται γρήγορα.
- Το ήρεμο άτομο, αντίθετα, τείνει να είναι επίμονο, ακλόνητο, σταθερό, ξέγνοιαστο, αισιόδοξο και ευτυχισμένο.

7.1 Δυο διαστάσεις της προσωπικότητας: «Εξωστρέφεια- Εσωστρέφεια» και Νευρωτισμός

- Τα παιδιά με υψηλό νευρωτισμό είναι **επιρρεπή σε ψυχικές διαταραχές** που έχουν ως χαρακτηριστικό τη «νευρική κατάρρευση».
- Αυτό το παιδί έχει μικρή ανοχή στις διάφορες εντάσεις είτε σωματικές (επώδυνες ιατρικές επεμβάσεις) είτε ψυχολογικές (ενδοψυχικές συγκρούσεις και απογοητεύσεις).
- Υπάρχουν δεδομένα που δείχνουν ότι η έντονη νευρικότητα και η υπερευαισθησία είναι, μερικώς τουλάχιστον, **εγγενείς και κληρονομικές**.

7.2 Δυο κύριες κατηγορίες ψυχολογικών προβλημάτων: Σύνδρομα

- Ορισμένα συμπτώματα προβληματικής συμπεριφοράς, αν και διαφορετικά, τείνουν να συνυπάρχουν στο ίδιο παιδί (π.χ. εριστικότητα + ψευδοπαλικάρισμός + καταστροφική διάθεση + αυθάδεια).
- Τα συμπτώματα προβληματικής συμπεριφοράς που τείνουν να συνυπάρχουν στο ίδιο άτομο αποτελούν ένα **σύνδρομο προβληματικής συμπεριφοράς**.
- Οι έρευνες έχουν δείξει ότι, όσον αφορά τα παιδιά, υπάρχουν τουλάχιστον δυο τέτοια ξεχωριστά σύνδρομα:

7.2 Δυο κύριες κατηγορίες ψυχολογικών προβλημάτων: Σύνδρομα

- Α) «αντικοινωνική συμπεριφορά»: ανυπακοή, τάση να διακόπτει και να ενοχλεί τους άλλους, βιαιότητα, εριστική διάθεση, αναζήτηση της προσοχής των άλλων, αεικνησία, αρνητισμός, αναίδεια, καταστροφικότητα, υπερκινητικότητα, έλλειψη σεβασμού, ζήλια και έλλειψη διάθεσης για συνεργασία.
- Εκείνο που διαπιστώθηκε ότι χαρακτηρίζει σταθερά τα προβλήματα της αντικοινωνικής συμπεριφοράς είναι η ανοικτή περιφρόνηση προς κάθε μορφή εξουσίας και μια κατάφωρη απρέπεια που περιέχει το στοιχείο της επιθετικότητας και του μειωμένου αυτοελέγχου.

7.2 Δυο κύριες κατηγορίες ψυχολογικών προβλημάτων: Σύνδρομο

- Β) Υπερβολική αναστολή/ νευρωτισμός: συναισθήματα κατωτερότητας, έλλειψη αυτοπεποίθησης, κοινωνική απομόνωση, αδυναμία να νιώθει χαρά, κατάθλιψη, επιφυλακτικότητα, υπερευαισθησία, νωθρότητα, αδιαφορία και αφηρημάδα.
- Αυτό που φαίνεται να χαρακτηρίζει σταθερά το σύνδρομο αυτό είναι το συναίσθημα της εσωτερικής ανασφάλειας.

7.2 Δυο κύριες κατηγορίες ψυχολογικών προβλημάτων: Σύνδρομα

- Μεταξύ των δυο αυτών συνδρόμων υπάρχει μια αρκετά ξεκάθαρη διαφορά.
- Στη **αντικοινωνική συμπεριφορά** οι παρορμήσεις αφήνονται να εκδηλωθούν ελεύθερα και υποφέρουν οι άλλοι, ενώ στην **υπερβολική αναστολή** οι παρορμήσεις καταφανώς καταπιέζονται και υποφέρει το ίδιο το παιδί.

7.3 Τα εξωστρεφή παιδιά εκδηλώνουν αντικοινωνική συμπεριφορά ενώ τα εσωστρεφή εκδηλώνουν υπερβολική αναστολή

- Το παιδί με πολύ έντονη εσωστρέφεια και νευρωτισμό έχει την τάση να εκδηλώνει «προβλήματα υπερβολικής αναστολής». Συνήθως το παιδί αυτό είναι θλιμμένο, αφηρημένο, βαρύθυμο, ονειροπόλο, έχει συναισθήματα κατωτερότητας, ασταθή διάθεση και εσωτερικές συγκρούσεις.
- Το παιδί με πολύ έντονη εξωστρέφεια και νευρωτισμό παρουσιάζει προβλήματα αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Συνήθως είναι εγωκεντρικό, αναιδές, βίαιο, ανυπάκουο, εριστικό, καταστροφικό, έχει εκρήξεις οργής και επιδίδεται σε καβγάδες, κλοπές και αλητεία.